

szövegeit, melyik mikor, hogy, mely témakörnél használható, hisz nem véletlen, hogy a kötetet a Művelődési és Köznevelési Minisztérium az oktatáshoz szükséges segédkönyvvé nyilvánította. Ha tanítványaink ennyi szövegtani ismerettel és ennyi kortárs szerző szövegével gazdagodnának, elégedettek lehetnének.

Az Antológia remélhetőleg inspirálóan hat a diákokra, tanárookra egyaránt.

A „Még egyszer az olvasóhoz” zárófejezet ötleteket ad, hogy bővíthető az antológia önállóan, hogyan rendezhetők szöveggel más-más szövegösszetevő figyelembevételével. Nagy László: *Ki viszi át a Szerelmet* című szövegével ezt be is mutatja az olvasóknak.

Az elsősorban diákoknak szánt Antológia tipográfiájáról is szólnunk kell. Egyértelműen az olvasást, értést, szövegek keresését elősegítő tipográfia ez.

A Tárgymutató és a Bibliográfia újabb szövegek olvasására szabhatja a diákokat.

Azok a tanárok, akik ebbe – a kötetben vázolt – szövegmegekészítésbe „belekóstoltak” már, biztosan tanítványaik kezébe adják ezt a kötetet. Akik pedig még idegenkednek ettől, azoknak a kötetten kívül remélhetőleg nagy segítséget nyújthat az ígért kézikönyv.

Palotásné Nagy Éva

**Petőfi S. János: Az explicitéség biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. A szemiotikai textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa**  
A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének kiadványa, *Linguistica – Series C – Relationes*, 8. Budapest, 1996. 60 p.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete folyamatosan publikálja munkatársainak legfrissebb tudományos eredményeit. A nyelvtudomány neves művelőinek a Nyelvtudományi Intézetben meghívott előadóként tartott előadásai anyagát a *Linguistica – Series C – Relationes* című sorozatban teszi közzé. Ebben a sorozatban jelent meg PETŐFI S. JÁNOS 1994-ben tartott, *Az explicitéség biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. A szemiotikai textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa* című előadásának utólag elkészített, bővített változata.

A szerző ebben a tanulmányában egyrészt az általa kidolgozott szövegtani diszciplína – a szemiotikai textológia – jellegével, másrészt a szóban forgó diszciplínában értelmezett szöveg- és interpretációfogalom definitív jegyeivel, továbbá az interpretáció explicitálására alkalmazható/alkalmazandó reprezentációs nyelvek kidolgozásának szempontjaival és a szövegtani kutatás aktuális feladataival foglalkozik.

Tanulmánya első része (A szemiotikai textológiáról, az általam elméleti keretként használt szövegtani diszciplínáról, 8-9) a szemiotikai textológia alaptulajdonságait veszi számba. Ez az (inter)diszciplína a különféle kommunikációs helyzetekben ‘működő’ multimédiális, de dominánsan verbális kommunikátumok interpretálására szolgál. Ennek megfelelően a lehetséges kommunikációs helyzetek, jelrendszerek, uni- és multimédiális

kommunikátumok tipológiájára épül; a kommunikátumokat fizikai megjelenési formáik és a befogadók interakciója eredményeként értelmezi; sajátos jelkomplexus-összetevőkkel és organizációformákkal operál; különféle megközelítésmódokat és interpretációtípusokat használ; a modularitás elvén alapuló, különböző (interpretáció)bázisokat alkalmaz; mind e bázisok, mind az interpretációk interszubjektív hozzáférhetősége érdekében különféle reprezentációs nyelvekkel él.

A tanulmány második részében (A szöveg mint jelkomplexus szemiotikai textológiai fogalmáról, 10-24) az általános és a szemiotikai textológiai értelemben vett szöveg-, illetőleg kommunikátumfogalommal és -felépítéssel, a jelkomplexusok összetevőivel, organizációtípusaival, továbbá a kompozicionális organizáció szintjeivel és egységeivel foglalkozik a szerző. A szemiotikai textológia modelljében „használt ‘szöveg’ terminus két (interpretatív úton meghatározandó/létrehozandó) entitás – egy *jelölő* és egy *jelölt* – viszonyára utal, és nem egy (statikus) *objektumra*” (10, a szerző kiemelései). A szöveg összetevői a következők: vehikulum, vehikulum-ímágó (figura és notáció komponenssel), kontextuális (és rendszerszerű) formáció – ezek együttesét tekinthetjük a jelkomplexus szignifikánsának; kontextuális (és rendszerszerű) sensus (dictum, apperceptum, evocatum és szubvilágérzékeny komponenssel), relátum-ímágó, relátum – ezek együttesét tekinthetjük a jelkomplexus szignifikátumának. A szöveg összefüggőségének megjelölésére részben a konnexitás, részben a kohézió, részben pedig a konstringencia terminus technicusok szolgálnak. A szemiotikai textológia manifesztált vs kiegészített, konfigurációs vs relációs, referenciális (illetőleg denotatív) vs predikatív és kompozicionális vs texturális organizációtípusokat tart számon. Az organizációtípusok között kitüntetett szerepet játszik a kompozicionális, mert erre vonatkozóan vannak értelmezve a szöveg szintjei: a makroszint, a mezoszint, a mikroszint és a submikroszint, illetve e szintek egységei. A bevezetett fogalmak magyarázatát egyrészt a szemiotikai textológiai jelmodell ábrájával, másrészt Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című műve 12. fejezetének elemzésével teszi szemléletessé PETŐFI S. JÁNOS.

A tanulmány harmadik része (A szemiotikai textológiai interpretációk típusairól és az ezek végrehajtására szolgáló bázisokról, 24-26) természetes vs elméleti, értelmező (explikatív) vs értékelő (evaluatív), első vs másodfokú, leíró (deszkriptív) vs érvelő (argumentatív) és strukturális vs procedurális interpretációtípusokat különböztet meg, illetőleg értelmez. Számba veszi továbbá az interpretációbázisok megválasztásának és létrehozásának szempontjait.

A tanulmány negyedik része (A szemiotikai textológia reprezentációs nyelveiről, 26-45) a szűkebb értelemben vett, szemiotikai természetű konfigurációk, esetünkben az iménti bázisok, valamint a kontextuális formáció és sensus felépítésének reprezentálására szolgáló nyelvekkel foglalkozik. A figura komponens egy fonetikai reprezentációs nyelvből és egy metanyelvi (paralingvisztikai) kategóriaegyüttesből álló rendszerrel reprezentálható, a notáció pedig egy logikai kalkulus mintájára felépített báziskomponenssel rendelkező kanonikus nyelv segítségével. A továbbiakban ez utóbbit tárgyalja részletesebben a szerző.

A kanonikus nyelvet a következő öt összetevő alkotja: a kategoriális szabályok rendszere, a thesaurus, a szemantikai explikálás szabályrendszere, végül a sensusspecifikus és a formációs-specifikus transzformációk szabályrendszere.

A kategoriális szabályok rendszere 'funktorkonfiguráció+argumentuma(i)' alapstruktúrákkal ( $[F]\{A\}$ ) operál, s funkciója a vehikulumhoz rendelhető relációs reprezentáció létrehozása. Az alapstruktúrák formuláinak értelmezését követően az argumentumszerep-indikátorok rendszerét mutatja be és illusztrálja a szerző. A kitöltött funktor- és argumentumhelyekkel rendelkező alapstruktúrák a propozíciómagok. Ezekből propozícióképző alapstruktúrák segítségével hozhatunk létre elemi propozíciókat, melyekből konnektív alapstruktúrák alkalmazásával alkothatunk komplex propozíciókat. Elemi, illetőleg komplex propozíciókból úgynevezett kanonikus atomi szövegeket állíthatunk elő. „Egy atomi szöveg az interpretálandó szövegvehikulum egy szövegmondata (első fokú makroegysége) interpretációjának explicit kanonikus reprezentációja” (35). Kanonikus atomi szövegre *A kis herceg* 12. fejezete „A kis herceg meghökkenve szedelőzködött” szövegmondatának reprezentálásával szolgált példát PETŐFI. Az atomi szövegekből makrokonnektív alapstruktúrák felhasználásával (nem atomi) kanonikus szövegeket hozhatunk létre, melyek analóg felépítésűek a komplex propozíciókkal.

A thesaurus a szemiotikai textológiában egyrészt a kanonikus nyelv lexikonát, másrészt a természetes nyelv–kanonikus nyelv lexikont, harmadrészt az általános jellegű enciklopédiát (vagy szakenciklopédiák sorozatát) foglalja magában. A kanonikus nyelv lexikona deklarált módon meghatározott 'primitív kanonikus lexikai elemek'-et tartalmaz, melyek formailag ugyancsak funktor+argumentumkonfiguráció struktúrájúak. A természetes nyelv–kanonikus nyelv lexikon felépítése analóg a kétnyelvű szótárakéval. Sajátos tulajdonságai többek között, hogy explikációi nem definíciók, hanem egyirányú implikációk, melyek véges számú lépésben kizárólag kanonikus nyelvi elemekből álló explikánsokat rendelnek a természetes nyelvi elemekhez, továbbá hogy elemei szintén ( $[F]\{A\}$ ) alapstruktúrájúak, szelekciós instrukciókkal. Az enciklopédia alkalmazását az teszi szükségessé, hogy olyan vehikulumokat is interpretálunk (szükséges interpretálnunk), „amelyekhez (többé-kevésbé) 'valós' világfragmentumokat kell relátumként hozzárendelnünk” (40), s célszerű, ha ezekre vonatkozóan hasonlóképpen állnak rendelkezésünkre ismeretek, mint a nyelv szavait illetően.

A szemantikai explikálás fő kérdése az, hogy a vehikulumhoz a kategoriális szabályok alkalmazásával hozzárendelt kanonikus szöveg alapformáját megváltoztassuk-e, vagy sem. Ha nem változtatjuk meg, akkor annak elemeihez csupán hozzáillesztjük az explikációkat, ha igen, akkor annak elemeit „úgy helyettesítjük az explikánsokkal, hogy eredményül formai felépítését illetően mindig jól formált kanonikus szöveget kapjunk. Ebben az esetben ezeknek a kanonikus szövegeknek a létrehozása is feladata az explikálás szabályrendszerének” (41).

A konfigurációs elrendezésű vehikulumoknak a relációs elrendezésű kanonikus szövegekhez való viszonyát a sensus- és formációs-specifikus transzformációs szabályok rendszere hivatott reprezentálni. A sensus-specifikus transzformációk egyrészt az eredeti kanonikus szöveghez a lehetséges fókuszokra vonatkozó információk hozzárendelésének szabályait, másrészt ezen információk közül az adott vehikulum-imágóban realizált fókuszra vonatkozó információk kiválasztásának szabályait, harmadrészt az adott vehikulumban realizáltak vélt szubvilágérzékeny sensuskomponensre, más szóval a lehetséges szemantikai szuperstruktúrákra vonatkozó információk hozzárendelésének szabályait rendszerezik. A formációs-specifikus transzformációk pedig egyrészt az eredeti kanonikus szöveghez a kanonikus elemek lehetséges morfológiai formáira és a kompozí-

ciósintek egységeinek lehetséges konfigurációs elrendezéseire vonatkozó (kombinatorikus és kontextusérzékeny) információk hozzárendelésének szabályait, másrészt ezen információk közül az adott vehikulum-imagóban realizált morfológiai formákra és elrendezésekre vonatkozó (a realizált fókuszinformációkkal egybehangzó) információk kiválasztásának szabályait, harmadrészt a formáció figura komponensének (végső soron magának a vehikulumnak) a létrehozását biztosító információk hozzárendelésének szabályait rendszerezik. Tanulmányát a szemantikai szuperstruktúrákra vonatkozó megjegyzésekkel fejezi be PETŐFI S. JÁNOS.

A kötetet a tanulmányhoz csatlakozó háromrészes tematikus bibliográfia zárja.

Benkes Réka